

El Departament de Biologia Cel·lular, llegat permanent de Mercè Durfort

La creació i la continuïtat del Departament de Biologia Cel·lular a la Facultat de Biologia de la Universitat de Barcelona (UB) és el resultat de la tossuderia, l'esforç i la dedicació que va aplicar-hi Mercè Durfort durant tota la seva vida acadèmica per potenciar els estudis i la recerca en les especialitats de citologia i histologia.

Mercè Durfort va començar la seva formació en temps plens de dificultats, amb una personalitat generosa, amb respecte en el tracte i amb moltes inquietuds per tot el que l'envoltava. Es va llicenciar en ciències biològiques a la Facultat de Ciències de la UB l'any 1965. Immediatament va començar la seva activitat en el camp de la biologia, que no es va aturar mai més. Els primers passos en la docència es van produir en l'ensenyament de l'assignatura de ciències naturals i biologia en instituts i en escoles privades a estudiants de batxillerat, i del curs preuniversitari que en aquell moment s'anomenava *Curs d'Orientació Universitària* (COU).

La reticència envers la Mercè tant per part dels alumnes com de la direcció dels centres a causa de la seva joventut i de l'escassa experiència es va esvaïr de seguida, ja que va demostrar una gran capacitat de treball i una dedicació encomiable. Transmetia als estudiants el seu entusiasme per l'estudi dels éssers vius i de la natura que tenien al voltant. La seva era una clara vocació de compartir els coneixements i les experiències pròpies per tal de despertar l'interès dels alumnes.

A l'època de les classes preuniversitàries, va iniciar la docència universitària en incorporar-se a la càtedra d'histologia de la Facultat de Ciències, on va ser nomenada professora ajudant de classes pràctiques. Aquest va ser l'embrió, de ben segur, del Departament de Biologia Cel·lular, l'objectiu que des d'aquella data ella es va marcar i que més tard va fer realitat. La seva trajectòria universitària va començar en una universitat mancada de recursos humans i materials. Podríem dir que era una universitat en «blanc i negre», en un país també en «blanc i negre». Va escollir les especialitats de citologia i histologia, segons que ella mateixa

va reconèixer, al cap dels anys, perquè en aquell moment la docència i la investigació en aquestes disciplines estaven molt poc desenvolupades. Cal remarcar que la càtedra d'histologia, tot i ser una de les més antigues de la UB, estava força mancada de professorat.

La seu de la càtedra estava situada al terrat de l'edifici històric de la UB. Allà mateix hi havia el petit laboratori amb uns quants microscopis per a les classes pràctiques, i per a la hipotètica recerca. Tot, envoltat d'una atmosfera d'essència de creosota i de bàlsam del Canadà. Allà va començar el mestratge i l'acompanyament de Mercè Durfort al nou i escàs personal que es va incorporar com a professors ajudants per impartir les assignatures de citologia, histologia i embriologia.

A mitjans dels anys seixanta, tots els estudis de les cèl·lules es basaven en les imatges de microscòpia electrònica. En aquest sentit, la UB va adquirir un microscopi electrònic de transmissió (MET) i, després de molts entrebancs, es posà en marxa el Servei de Microscòpia. Es pot dir que aquest servei durant un temps va ser el laboratori de recerca de la càtedra d'histologia, ja que tenia unes millors condicions de treball que la mateixa seu de la càtedra. Aquest nou equipament oferia la possibilitat de fer observacions d'estructures cel·lulars fins aleshores desconegudes. La microscòpia electrònica va permetre que es portessin a terme diverses tesis doctorals sobre ultraestructura cel·lular. La tesi doctoral de Mercè Durfort, *Ultraestructura de la gónada femenina de algunos moluscos* (1973), va ser la primera a la UB feta amb base a observacions que es van dur a terme amb aquest microscopi. A partir de l'experiència adquirida durant el desenvolupament del treball doctoral, va dirigir i potenciar les tesis dels nous membres que s'anaven incorporant al grup inicial de la càtedra d'histologia.

Mercè Durfort, seguidora dels criteris científics del seu admirat Santiago Ramón y Cajal, creia que la tècnica microscòpica era ja per si mateixa una recerca potent que calia desenvolupar i ho portava a la pràctica. Per a ella, la metodologia histològica associada a l'observació microscòpica tenia el mateix valor i la mateixa importància que els resultats obtinguts. Aquesta vessant tècnica és una característica molt present en la docència i la recerca que s'ha portat, i encara es porta a terme, al Departament de Biologia Cel·lular. I del terrat de la plaça Universitat es va passar a la Facultat de Biologia, al Campus de Pedralbes, a l'avinguda Diagonal. Per a Mercè Durfort, aquest canvi va ser una explosió de colors. Va ser el punt d'inflexió per endegar i canviar la dinàmica de la docència i la recerca en el camp de la citologia i la histologia a la Facultat de Biologia.

En la nova Facultat, es va consolidar el Departament de Biologia Cel·lular que ella va dirigir durant vuit anys, del 1995 fins al 2003. El procés d'organització va ser animat constantment pel seu entusiasme i per la seva dedicació. Li feia il·lusió estrenar despatxos i, d'una manera especial, que tot el personal tingués el seu espai i que tothom es trobés còmode en el lloc de treball. Aquest canvi va comportar

tenir laboratoris lluminosos i espaiosos, ben dotats amb prou microscopis per fer-hi unes classes pràctiques dignes i aparells adequats per fer-hi una recerca rigorosa. Mercè Durfort, però, seguia sense aturar-se, sempre pensant en noves fites per situar el Departament al nivell que calia en tot moment. Gràcies a les excel·lents relacions que mantenia amb el professorat dels centres d'ensenyament secundari i de formació professional, va poder incorporar estudiants formats en tècniques de laboratori com a personal en pràctiques i alguns ja van quedar definitivament vinculats al Departament.

La contribució de personal d'administració i de serveis propis del Departament va ser també una de les fites que s'havia proposat i que va aconseguir. La coordinació entre la Direcció i els professionals de la Secretaria va resultar cabdal per fer més eficaç i àgil la feixuga burocràcia universitària. Estava orgullosa de l'espai de la biblioteca del Departament, principalment pel fet de poder tenir a l'abast llibres i revistes que, fins llavors, gairebé no es podien consultar. La biblioteca era l'espai comú de tots els membres del Departament. A més de ser el punt de consulta, era el lloc de reunió per organitzar la docència, repartir els horaris o preparar els exàmens. També servia d'espai de reunió per a trobades com ara les celebracions nadalenques i de felicitació per les fites que algun de nosaltres aconseguia (càtedres, titularitats, tesis doctorals, esdeveniments familiars i tot el que era motiu de reconeixement).

Com a directora del Departament de Biologia Cel·lular va impulsar la incorporació de nou professorat i, d'aquesta manera, va ampliar els grups de recerca ja consolidats. Es van començar línies d'investigació en neurobiologia, cultius cel·lulars, histopatologia i inflamació, entre d'altres. La docència també es va fer més diversa, amb assignatures noves que es van anar incorporant al pla d'estudis de la Facultat. En els moments en què creixia el col·lectiu del Departament, Mercè Durfort va saber gestionar amb responsabilitat la diversitat de criteris, de maneres de fer i d'enfocaments tant en la docència com en la recerca, per tal que es mantingués l'harmonia i el respecte entre tots els membres del col·lectiu. El Departament va ser també una mena d'àgora d'intercanvi d'opinions, de consultes i de tertúlies. Sovint es podia veure professors com els doctors Ramon Margalef o Enric Gadea, entre d'altres, conversant i fins i tot observant al microscopi alguna preparació interessant.

Les tècniques histològiques que dominava Mercè Durfort les compartia amb tots els que li demanaven assessorament. Les consultes que li feien podien ser per a estudis microscòpics de materials molt diversos. Si la consulta no era pròpiament del camp de la seva recerca, explorava nous mètodes per resoldre les incògnites que li presentaven. Aquest intercanvi d'experiències va ser una font de coneixement que va anar més enllà de l'àmbit de la biologia cel·lular. El Departament era un lloc de trobada de personal amb objectius científics molt diferents, cosa

que comportava l'enriquiment de tota la comunitat que en formava part i també dels visitants.

Mercè Durfort es considerava una persona afortunada perquè al llarg de la seva vida professional havia treballat sempre en el que li agradava (la biologia general i, especialment, l'estudi de les cèl·lules) i ho havia pogut transmetre als seus alumnes. En els darrers temps manifestava una certa recança en relació amb els canvis que s'estaven experimentant en la docència i la recerca, accelerats per l'efecte de la pandèmia COVID-19. Mercè Durfort segur que subscriuria les paraules següents del professor i assagista italià Nuccio Ordine: «La cultura i el coneixement es comparteixen en una comunitat viva i presencial. Els bons professors et poden canviar la vida; una freda pantalla, no». Ella ho va aconseguir.

MARIA GRÀCIA BOZZO DURAN

Professora titular del Departament de Biologia Cel·lular, Fisiologia i Immunologia, Facultat de Biologia, Universitat de Barcelona (1986-2009)